

УДК 342.9

СТРІЛЬЧЕНКО Є.В.

**КОРУПЦІЯ В КЛАСИЧНОМУ РОЗУМІННІ: ІСТОРІЯ ВИЗНАЧЕННЯ,
НАСЛІДКИ ВПЛИВУ, ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ**

У науковій статті розглядається актуальне питання корупції в класичному розумінні: історія визначення, наслідки впливу, причини та шляхи вирішення. Зроблені ґрунтовні висновки та пропозиції щодо зазначеної тематики.

Ключові слова: корупція, історія визначення, наслідки впливу, причини, шляхи вирішення.

В научной статье рассматривается актуальный вопрос коррупции в классическом понимании: история определения, последствия влияния, причины и пути решения. Сделаны основательные выводы и предложения по рассматриваемой тематике.

Ключевые слова: коррупция, история определения, последствия влияния, причины, пути решения.

In this scientific article discusses a topical issue which revealed the issue of corruption in the classic sense: the history of understanding the consequences of impact causes and solutions. Solid conclusions and proposals on the subject were made.

Key words: corruption, history of understanding, consequences of impact, causes and solutions.

Вступ. Корупція на сучасному етапі розвитку суспільства та права є однією з основних проблем у сфері державного управління. Небезпечність цього явища полягає в тому, що воно тією чи іншою мірою стосується всіх напрямів діяльності держави: перешкоджає проведенню реформ, завдає шкоди розвитку основоположного принципу – принципу верховенства права, підриває демократичні інститути, моральні та етичні цінності, створює перешкоду для становлення громадянського суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд питання корупції в класичному розумінні: історія визначення, наслідки впливу, причини та шляхи вирішення.

Результати дослідження. Дослідженням ознак, проявів, форм корупції приділялася досить велика увага науковців на різних історичних етапах. Дослідженням корупції в цілому та деяких її проявів займалися: А. Дологова, О. Дрозд, О. Дудоров, Г. Горшенков, О. Костенко, М. Мельник, Є. Невмежицький, О. Терещук, М. Хавронюк, А. Яфонкін та багато інших.

Корупція – це динамічний процес, і її прояви можуть змінюватися залежно від того чи іншого історичного періоду, розвитку суспільних відносин чи законодавчого регулювання корупційних правопорушень та шляхів протидії. Такі обставини зумовлюють дещо неоднорідний підхід до розуміння поняття «корупція» в працях різних науковців.

На сучасному етапі існує досить чітке законодавче визначення корупції, яке при дослідженнях використовується як основне. Згідно з Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. корупція визначається як «використання особою – суб'єктом корупції наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі – суб'єкту корупції, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей»[1].

У цьому випадку законодавець визначає корупцію як діяльність суб'єкта корупції, направлену на отримання неправомірної вигоди. Закон дає чітке визначення таких понять, як «суб'єкт корупції», «неправомірна вигода», а також конкретизує самі діяння, які є корупційними.

Проте таке чітке та широке законодавче закріплення характерне тільки для сучасного етапу державотворення. Сама ж корупція почала виникати з моменту зародження державності і мала різні прояви, тому дослідження корупції на різних історичних етапах має дещо неоднорідний підхід.

Наприклад, Е. Демський зазначає, що ще на глиняних таблицях, які датуються 2800 р. до н.е. корупцію визначали як хабарництво, що дозволяє посадовим особам користуватися своєю владою для

отримання вигоди [2, с. 11]. Фактично тодішнє розуміння корупції ототожнюється з сучасним хабарництвом. Проте ця знахідка дозволяє говорити про те, що проблема корупції виникла ще на ранніх історичних етапах розвитку держави, відповідно, і перші спроби дослідження корупції припадають на такі історичні етапи.

Найперші дослідження корупції містяться в працях Аристотеля, Платона, Фукидіда. Саме вони створили найпершу умовну модель корупції, так звану «моральну модель», яка визначала основною причиною корупції людську недосконалість.

В одних з найперших ґрунтовних досліджень корупції, які датуються тільки XVII-XVIII століттям, Ш. Монтеск'є, продовжуючи думку про людську недосконалість, писав: «Будь-яка людина, котра має владу, схильна зловживати нею, і вона йтиме в цьому напрямі, доки не досягне належної їй межі» [3]. У цій праці наголошувалося на необхідності створення на законодавчому рівні обмежень можливості зловживання владою.

У період середньовіччя корупція виходить за межі світського регулювання й набуває певного релігійного змісту (відповідно, підпадає під регулювання релігійними нормами). У зв'язку з цим Фома Аквінський та Августин Блаженний розглядали корупцію як «спокусу диявола» і називали її коренем усіх гріхів. Проте такий підхід не сприяв протидії корупції, що може бути пов'язано з досить широким на той момент розповсюдженням індульгенцій (які, в свою чергу, і були класичною формою прояву корупції).

Доволі цікаве розуміння корупції міститься в працях М. Вебера, який вважав, що корупція має позитивний характер. Ця думка аргументувалася тим, що корупція підсилює позицію еліт, які є провідною силою в державі.

В Україні на ранніх етапах державотворення корупція не досліджувалася взагалі. Це було пов'язано з тим, що такого поняття, як корупція, взагалі не існувало, оскільки посадовці не утримувалися за рахунок державного бюджету, а всі їхні доходи склалися виключно з отриманих від населення коштів за виконання своїх функцій. Тільки з XVII-XVIII століття, коли чиновники перейшли на фінансування з державного бюджету, з'явилося поняття корупції.

У ранні радянські часи жодна з юридичних шкіл не сформувала визначення поняття корупції. Це було зумовлено тим, що в Радянському Союзі взагалі не визнавалася можливість існування корупції. Найперші визначення корупції в радянські часи були закріплені тільки в словниках. Так, «Короткий словник іноземних мов» 1943 р. визначає корупцію як «підкуп; підкупність і продажність громадських політичних діячів, а також державних чиновників та посадових осіб» [4, с. 194].

На сучасному етапі в юридичній літературі немає єдиного доктринального підходу до розуміння поняття корупції. Так, деякі автори ототожнюють корупцію з одержанням хабара (П. Панченко) чи з систематичним хабарництвом (А. Долгова). Досить схожа думка міститься в працях О. Шута, який зазначає, що корупція є кримінологічною категорією, і корупційними потрібно визначати тільки ті діяння, за які передбачена кримінальна відповідальність.

Більш загальне розуміння корупції міститься в працях Д. Михайленка, який наголошує не тільки на правовому змісті корупції, а й на соціальному, економічному, моральному її аспектах, що завдає шкоди нормальному функціонуванню держави [5].

Якщо говорити про причини корупції, то в наукових працях спостерігається досить велика кількість підходів до їх розуміння.

1. Найпершою причиною корупції, на якій наголошують більшість авторів, є недосконалість правового регулювання суспільних відносин. На такому детермінанті досить часто наголошується, що пов'язане з його досить широким розумінням. До цієї причини корупції можна віднести: декларативність норм; відсутність реального механізму реалізації норм; складність законодавчого механізму, який в силу довготривалості своєї процедури не встигає за реальними змінами в суспільстві; політичну заангажованість.

2. Недостатня міра відповідальності за вчинення корупційного діяння. Так, найрозповсюдженішим покаранням у такому випадку є штраф з позбавленням права зайняття певною діяльністю чи права обіймати певні посади. Цю причину досить ефективно намагається подолати законодавець, що відобразилося в останніх змінах до нормативних актів. Було запроваджено інститут корупційних злочинів, ліквідовані пільгові інститути відповідальності за вчинення корупційних злочинів.

3. Відсутність реального суспільного контролю над владою. Такий контроль є одним з основних напрямів боротьби з корупцією. Ефективність його спостерігається в межах судової влади, де запроваджений інститут відкритості судових засідань та гласності судових рішень. Незважаючи на те, що судові органи залишаються корумпованими, рівень корупції з запровадженням зазначених інститутів значною мірою знизився.

4. Бюрократичність. Процедура отримання більшості адміністративних послуг побудована на необхідності надання необґрунтованої кількості документації та дозволів, що призводить до створення корупційних схем. Для подолання такого явища досить дієвим буде спрощення дозвільної системи з запровадженням відкритих електронних баз даних.

5. Відсутність розмежування повноважень. Створення великої кількості контролюючих органів зі схожими повноваженнями також впливає на рівень корупції в країні.

6. Соціальна причина. На сучасному етапі суспільного розвитку залишається досить високе сприйняття корупції населенням, що і породжує такі причини, як латентність та формування думки про те, що корупція – єдиний спосіб отримання благ.

7. Відсутність дієвого і прозорого механізму зайняття посади державного службовця. Доволі часто виникає ситуація, коли для зайняття певної посади необхідно дати хабар, що в подальшому спричинює так звану кругову поруку. Для подолання цього явища необхідно запровадити відкриті конкурси та рейтингові списки.

Ознаки та наслідки корупції за своїм змістом – досить схожі категорії, і є зовнішнім проявом корупції.

1. Спотворення запроваджених реформ. Активізація корупції завжди збігається в часі з запровадженням комплексних правових реформ. Це пояснюється тим, що перехід від усталеного характеру правовідносин завжди супроводжується збільшенням латентності, недосконалістю запровадження змін та створенням нових способів уникнення відповідальності. Тому можна сказати, що реформи не завжди позитивно впливають на стан протидії корупції. Для уникнення цього необхідно перед запровадженням реформ провести комплексний науково-практичний аналіз їх необхідності.

2. Соціальна дестабілізація. Корупція як дисгармонуючий фактор порушує нормальний порядок паритетності. Таке порушення може спостерігатись як в економіці (монополізація, порушення порядку тендерів, надання дозволів), так і в усіх інших суспільних сферах. Для уникнення цього досить дієвим буде конкретне визначення повноважень дозвільних органів для забезпечення відсутності дискреційних функцій.

3. Тінізація та криміналізація економіки. Корупція спричиняє фінансову деградацію держави, порушує засади ринкової самоорганізації. Це пов'язано з тим, що корупція є своєрідною альтернативою легальній діяльності. Єдиним способом уникнення такого явища є зменшення державного тиску на приватний сектор економіки (зменшення оподаткування, стимулювання конкуренції).

4. Зниження інвестиційної привабливості. Це пов'язано зі збільшенням витрат на інвестування внаслідок існування корупційної складової витрат. Для створення інвестиційно привабливого клімату необхідно запровадити спрощену систему інвестування, щоб уникнути корупції.

5. Зниження рівня значення держави на світовій арені. Фактично рівень корупції є обернено пропорційним ступеню ефективності державної влади. Високий рівень корупції свідчить про неможливість держави впливати на економічні, соціальні та політичні явища, забезпечувати прийняті нею закони.

Висновки. Отже, спираючись на вищезазначені факти, можна говорити про високий рівень розвитку корупції в нашій державі. Проте, незважаючи на усталену думку про нездоланність всіх її проявів, необхідно зазначити, що комплексний підхід до подолання корупції дозволить зменшити її негативний вплив на економічні, соціально-правові та політичні процеси в державі. Практична реалізація цілі подолання корупції перебуває в тісному взаємозв'язку з чітким розумінням суті, проявів, ознак та наслідків корупції.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>.
2. Демський Е. Про деякі питання процедурного забезпечення заходів запобігання й протидії корупції / Е. Демський // Віче. – 2012. – № 4 – С. 11–14.
3. Монтескьє Ш. О духе законов [Текст] / Ш. Монтескьє ; сост., пер. и коммент. А. Матешук. – М. : Мысль, 1999. – 672 с.
4. Краткий словарь иностранных слов ; глав. ред. Ф. Петров. – М. : Огиз, 1943. – 472 с.
5. Михайленко Д. Тенденції щодо визначення поняття корупції та її співвідношення з хабарництвом / Д. Михайленко // Актуальні проблеми держави і права [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_45_70.